

НАТАЛІЯ ПУСЕПЛИНА
(Полтава)

МУЗЕЙНИЙ КОМПЛЕКС УНІВЕРСИТЕТУ – ЦЕНТР МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

Досліджено проблему реалізації освітньо-виховного потенціалу музейного комплексу університету як центру музейно-педагогічної діяльності загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: музейний комплекс, музейно-педагогічна діяльність, загальноосвітня школа, освітньо-виховний потенціал.

Соціальна значущість потреби використання педагогічного потенціалу музеїв і музейних комплексів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи залишається одним із актуальних питань сучасних науково-педагогічних досліджень.

Метою статті обрано аналіз проблеми реалізації освітньо-виховного потенціалу музейно-педагогічної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах. Об'єктом роботи є музейно-педагогічна діяльність загальноосвітніх шкіл регіону; предметом – реалізація освітньо-виховного потенціалу музейного комплексу університету як центру музейно-педагогічної діяльності регіону.

Аналізуючи науково-педагогічну та музеологічну літературу (Й. Аве, Т. Белофастова, О. Ванслова, Н. Ганнусенко, В. Дукельський, Р. Маньковська, Г. Мезенцева, Ю. Павленко, Б. Столяров, А. Шляхтіна, М. Юхневич та ін.), маємо можливість стверджувати, що освітньо-виховна діяльність музею, перш за все, ініціюється реформами у галузі освіти і відображає соціально-політичні та економічні процеси суспільства. Однією з передумов виникнення перших музеїв при навчальних закладах була ідея про необхідність збереження та використання пам'яток і наочних посібників. Так, головною метою кабінету навчальних посібників при дирекції народних училищ С.-Петербурзької губернії було «надавати можливість учням народних шкіл безкоштовно користуватися книгами і журналами педагогічного змісту, навчальними посібниками, розширювати свої пізнання і удосконалюватися у справі викладання» [3, с. 46-47]. У XVIII – першій половині XIX ст. учбові музеї при навчальних закладах функціонували переважно в ліцеях та університетах, що зумовлювалося потребами навчального процесу, і виникали, як предметні кабінети, переростаючи у самостійні музеї. Їх освітньо-виховна діяльність об'єднувала навколо себе відомих педагогів (Н. Корф, В. Острогорський, І. Паульсон та ін.), полягала в організації педагогічних з'їздів, публічних лекцій, участі у виставках, видавничій роботі, виготовленню наочних посібників і була підпорядкована головній меті – подальшому розвитку вітчизняної народної освіти і педагогіки [1, с. 3]. Поширення принципу наочності та відсутність коштів на придбання приладдя сприяють створенню педагогічних пересувних музеїв, які виникли у 90-і рр. XIX ст. Серед них Петербурзький пересувний музей наочних посібників (1892 р.), пересувний музей для недільних шкіл Московського комітету письменності (1893 р.), музей педагогічного товариства при Московському університеті (1903 р.) тощо [6]. Наприкінці XIX – початку XX ст. виникають музеї при земствах, губернських архівних комісіях, наукових товариствах [8, с. 12]. Місце шкільних музеїв у системі позашкільних установ було визначено на Всеросійському земському з'їзді з питань освіти (1914 р.), у резолюції якого визначалось необхідним «заохочення усяких індивідуальних спроб учителів у галузі музейної діяльності», від-

криття курсів для вчителів із питань збирання музейних матеріалів і виготовлення колекцій [7, с. 32]. З 1914 року у Росії видавався ілюстрований журнал для учителів «Школьные экскурсии и школьный музей» у якому розглядалися питання екскурсійної справи, публікувалися музейознавча бібліографія, плани збирання ботанічних та біологічних колекцій тощо. Роботі музеїв із учнями був присвячений спеціальний випуск «Екскурсійного вісника» (1916 р.), де хранитель Московського Румянцевського музею М. Романов, визначаючи освітню діяльність музею, у статті «Про завдання і методи екскурсій із мистецтва» розробив методичні рекомендації щодо проведення екскурсій із учнями у художньому музеї [9, с. 31]. Мистецтвознавець і педагог А. Бакушинський, розглядаючи діяльність музею як педагогічний процес, у роботі «Музейно-естетичні екскурсії» (1919 р.) досліджував основні завдання художнього виховання, необхідність розвитку творчої активності дітей, врахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей тощо [9, с. 35].

Аналіз та узагальнення наукових досліджень, вітчизняних і зарубіжних джерел дозволяють стверджувати, що переосмислення сучасної освітньої концепції музею базується на аксіологічно-антропоцентричному підході, безпосередньо пов'язується з реформуванням освіти на засадах індивідуалізації, гуманізації та співробітництва, формування суб'єкт-суб'єктних відносин у виховному процесі, при цьому музей виконує роль унікального освітньо-виховного центру передачі наукового, художнього, історичного досвіду поколінь, діалогу культур, створення необхідних умов для самореалізації особистості.

Отже, значення музею як центру освітнього-виховного простору загальноосвітньої школи зумовило виділення поняття «музейно-педагогічна діяльність» як спеціально організованої, творчої суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя й учня, спрямованої на забезпечення єдності урочної, позакласної і позашкільної роботи з метою виховання цілісної особистості на основі вселюдських, національних гуманістичних цінностей.

У відповідності до «Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України», музей визначається складовою системи навчально-виховної роботи і створюється з метою «залучення учнівської та студентської молоді до вивчення і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу». Сучасна мережа музейних закладів охоплює всі галузі наукового знання й духовної культури, чим пояснюються потенційні можливості виховного впливу музеїв на особистісно-професійне становлення і розвиток підростаючих поколінь. У інструктивно-методичному листі щодо організації музейної роботи у закладах освіти підкреслюється необхідність виховання підростаючого покоління музейними засобами, яке має пронизувати всі сфери діяльності: навчальну, науково-дослідницьку, дозвілєву, та активізувати творче пізнання шляхом залучення до краєзнавчої та пошукової роботи [3, с. 28]. У відповідності до нормативних документів, музей організовує дослідницьку діяльність згідно з тематикою музею; систематично поповнює фонди музею; забезпечує їх збереження; створює стаціонарні експозиції та виставки; сприяє використанню освітньо-виховного потенціалу у педагогічному процесі школи, використовуючи різні форми та методи, виявляючи в культурно-історичній спадщині рідного краю яскраві факти, які б могли формувати позитивне ставлення до знань, ідей світоглядного характеру. Історія, культура, мистецтво, традиції є тими джерелами, на основі яких систематично й послідовно має формуватися духовний світ особистості. Ключовим завданням сучасного музею є створення й апробація нових методик, програм, форм взаємодії з навчальними установами з метою становлення світоглядних позицій і переконань особистості, збагачення соціального і професійного досвіду, досягнення діалогу епох і культур.

Музейний комплекс Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка нараховує 19 музеїв, кімнат-музеїв, меморіальних кімнат і постійно діючих змінних виставок різного профілю, що відтворюють розвиток одного з найвідоміших в Україні та за її межами навчального закладу освіти. Експонати комплексу, зібрані впродовж багатьох десятиріч колективом викладачів та студентів, використовуються для поглиблення знань за фахом, розкривають розвиток педагогічної освіти в Україні, внесок видатних діячів науки і культури, імена яких тісно пов'язані з Полтавщиною та університетом, забезпечують формування національної свідомості, виховання духовної культури, сприяють пізнавальній активності майбутніх учителів. Значна увага в університеті приділяється питанням науково-теоретичного обґрунтування й методичного забезпечення діяльності музейного комплексу (А. Бойко, В. Закалюжний, Н. Карапузова, О. Федій, О. Острянська, Ю. Павленко, М. Степаненко).

Музейний комплекс педагогічного університету є центром музейно-педагогічної діяльності у школах регіону, головною метою якого є формування педагогічних кадрів нової генерації, збагачення професійного та соціального досвіду, становлення та розвиток світоглядних позицій і переконань учителів та учнів засобами реалізації освітньо-виховного потенціалу музейно-педагогічної діяльності. Багаторічний досвід співпраці з загальноосвітніми навчальними закладами сприяє активізації виховної діяльності, розвиткові пізнавальних інтересів учнів, єдності одержаних теоретичних знань та набутих практичних умінь і навичок, забезпечує залучення молоді до вічних духовних цінностей минулого і сьогодення. Отже, в контексті основних напрямів своєї роботи (виховний, освітній та науково-дослідницький) музейний комплекс університету як центр музейно-педагогічної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів регіону виконує виховну, наукову, навчальну, ознайомлювальну, культурологічну та середовищну функції. Метою виховної діяльності (здійснення виховної і культурологічної функції) є забезпечення історико-патріотичного, морально-естетичного, екологічного виховання, формування національної свідомості, культури, розвиток індивідуальних здібностей учителів та учнів, забезпечення умов їх реалізації. До провідних видів виховної діяльності музейного комплексу належать екскурсійна, лекційна та виставкова діяльність. У контексті науково-дослідницького напрямку функціонування комплексу (втілення наукової функції музейно-педагогічної діяльності) проводиться експозиційна робота (опрацювання музейних фондів, вивчення експозиції), метою якої є формування наукового світогляду учнів, узагальнення кращого регіонального педагогічного досвіду, цілеспрямована підготовка до практичного застосування набутих знань, умінь і навичок. Одним із провідних завдань діяльності музею як центру музейно-педагогічної діяльності загальноосвітніх шкіл є створення науково обґрунтованого музейно-педагогічного середовища на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії у процесі співробітництва та співтворчості педагогічного, учнівського та студентського колективів (реалізація середовищної функції музейно-педагогічної діяльності). Ознайомлювальна функція музейно-педагогічної діяльності передбачає інформування про тематику музейних експозицій, наявні фондові матеріали, можливість використання освітньо-виховного потенціалу того чи іншого музею у педагогічному процесі школи.

Отже, музейний комплекс університету як центр музейно-педагогічної діяльності загальноосвітніх шкіл регіону розглядаємо як об'єднання відносно самостійних музеїв, кімнат-музеїв, музейних аудиторій, функціонування якого спрямоване на забезпечення потреб особистості учнів у інтелектуальному та духовному розвитку, творчій самореалізації, готовності до активної професійної і громадської діяльності, формуванні національної культури та загальнолюдських моральних цінностей.

Так, викладачі кафедри загальної педагогіки та андрагогіки організують науково-педагогічні експедиції за участю студентів – членів творчої групи з проблем музейно-педагогічної діяльності до шкільного музею Білицької загальноосвітньої

школи Кобеляцького району Полтавської області, де відбуваються семінари, педагогічні читання, тематичні виставки та екскурсії ващенківськими місцями, присвячені життєвому шляху і діяльності педагога, який у 1921-1923 роках працював на Білицьких 3-річних педагогічних курсах імені Бориса Грінченка. Експедиції дають змогу популяризувати доробок ученого, збирати документи та фотоматеріали Білицького періоду, записувати спогади, робити фотознімки, які в подальшому використовуються учнями та студентами у процесі екскурсійної, експозиційної, фондової та виставкової діяльності як у шкільному, так і вузівському музеї.

Важливе значення у реалізації освітньо-виховного потенціалу музейно-педагогічної діяльності обласного ліцею для обдарованих дітей сільської місцевості (с. Ковалівка) Полтавського району має музей-заповідник А. С. Макаренка, який входить до складу соціально-педагогічного комплексу Полтавського національного педагогічного університету [2]. Беручи безпосередню активну участь у педагогічному процесі комплексу, музей-заповідник сприяє реалізації освітньо-виховних можливостей, виконуючи такі завдання: послідовне і цілісне вивчення досвіду практичної діяльності, життєвого і творчого доробку видатного педагога А.С. Макаренка; організація науково-дослідницької діяльності з метою розвитку пізнавальної активності, формування духовних цінностей, національної самосвідомості учнів; створення учнівських творчих проблемно-пошукових груп для забезпечення системного відбору та вивчення педагогічних інновацій музейно-педагогічної діяльності, розуміння нерозривного взаємозв'язку минулого, сучасного і майбутнього України.

Отже, поділяючи думку науковців (Є. Мастениця [4, с. 5], Н. Нагорський [5, с. 11], Л. Шляхтіна [10, с. 6]), які визнають освітнє призначення музею ХХІ століття як історично сформованого інституту, побудованого на принципі діалогу розділених у часі і просторі культур, живого, насиченого високою силою інформаційної і емоційної взаємодії простору, який, транслюючи накопичений людством духовний досвід, визнає право кожної епохи на власне бачення світу, діалог із сучасною культурою, виступаючи засобом адаптації людини в культурній сфері як місці духовного збагачення, що стимулює моральний і естетичний розвиток особистості, вважаємо, що взаємодія музейного комплексу університету як центру музейно-педагогічної діяльності загальноосвітніх шкіл у регіоні спонукає до пошуку нових напрямів та вдосконалення форм і методів виховної роботи з учнями, підвищує соціально-культурну роль музею у суспільстві, перетворює його на осередок культурного дозвілля, творчості і спілкування. Розширення напрямів роботи музею зі шкільною аудиторією збагачує його педагогічні можливості, сприяє взаєморозумінню людей різних поколінь, залучає молодь до вічних духовних цінностей, поглиблює виховний вплив на особистість.

Таким чином, звернення до національно-культурних традицій, здійснення морально-естетичного, громадянського виховання, подолання національного нігілізму, девальвації національних і загальнолюдських цінностей, національної самосвідомості, повернення втрачених, заборонених і несправедливо забутих імен діячів української науки і культури – це той освітньо-виховний потенціал, що реалізується у процесі музейно-педагогічної діяльності музейного комплексу університету і загальноосвітніх шкіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гогиберидзе Г. М. Формирование музейной педагогики / Г. М. Гогиберидзе, М. Г. Чесняк // Преподавание истории в школе. – 2007. – № 8. – С. 3-5.
2. Бойко А. Н. Положение о научно-методическом комплексе музея-заповедника А.С. Макаренка / А. М. Бойко. – Полтава : ПДПИ им. В.Г.Короленко, 1988. – 16 с.
3. Інструктивно-методичний лист щодо організації музейної роботи у вищих навчальних закладах // Інформаційний вісник. Вища освіта. – 2004. – № 16. – С. 27-38.
4. Мастениця Е. Н. Музейная среда в формировании человека культуры / Е. Н. Мастеница // Эстетическое развитие ребенка в музейной среде и современные образовательные технологии [под ред. Б. К. Кравчунас]. – СПб., 2000. – С. 51-53.

5. *Нагорский Н. В.* Музейная педагогика и музейно-педагогическое пространство / Н. В. Нагорский // Педагогика. – 2005. – № 5. – С. 3-12.

6. О состоянии и деятельности кабинета учебных пособий при дирекции народных училищ С.-Петербургской губернии // Журнал Министерства народного просвещения. – 1879. – Январь. – С. 46-48.

7. *Омельченко Ю. А.* Розвиток учбових музеїв : навч. посіб. / Ю. А. Омельченко. – К. : Рад. шк., 1988. – 194 с.

8. Отчетъ о естественно-историческомъ музее Полтавскаго Губернскаго Земства за 1908 годъ. – Полтава, 1908. – С. 12.

9. *Столяров Б. А.* Музейная педагогика. История, теория, практика : учеб. пособие / Б. А. Столяров. – М. : Педагогика, 2004. – 216 с.

10. *Шляхтина Л. М.* Современные тенденции взаимодействия музея с детской аудиторией / Л. М. Шляхтина // Эстетическое развитие ребенка в музейной среде и современные образовательные технологии : краткое содержание доклада [ред. Б.К. Кравчунас] Госуд. Эрмитаж. – СПб., 2000. – С. 6-9.

НАТАЛЬЯ ПУСЕПЛИНА

МУЗЕЙНЫЙ КОМПЛЕКС УНИВЕРСИТЕТА – ЦЕНТР МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНА

Исследована проблема реализации образовательно-воспитательного потенциала музейного комплекса университета как центра музейно-педагогической деятельности общеобразовательных школ.

Ключевые слова: музейный комплекс, музейно-педагогическая деятельность, общеобразовательная школа, образовательно-воспитательный потенциал.

NATALIA PUSEPLINA

MUSEUM COMPLEX OF UNIVERSITY AS A CENTRE OF MUSEUM-PEDAGOGICAL ACTIVITY OF A REGION

The problem of realization of educational potential of museum complex of university as a centre of museum-pedagogical activity of general schools is studied.

Keywords: museum complex, museum-pedagogical activity, general school, educational potential.

Одержано 20.09.2010, рекомендовано до друку 29.12.2010.